

ROBERT DĘBIŃSKI

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide de Gasperi w Józefowie

porucznik.debinski@simplusnet.pl

NADUŻYCIE PRAWA DO WOLNOŚCI SŁOWA I SWOBODNEGO WYRAŻANIA OPINII – ZAGROŻENIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA RELIGIJNEGO, NARODOWEGO I OSOBISTEGO

ABUSING THE RIGHT TO THE FREEDOM OF SPEECH AND TO THE FREE EXPRESSION OF OPINIONS AS A THREAT TO RELIGIOUS, NATIONAL AND PERSONAL SECURITY

ABSTRACT

Freedom is reflected in thinking, speaking out, in actions, and in behaviour. The right to the freedom of speech and to the free expression of opinions has come to form part of the catalogue of rights of every human being. This right is guaranteed by international documents with both a universal, and a regional reach, and also by countries' constitutions, for example, the Constitution of the Republic of Poland. The aforementioned documents also impose restrictions upon the right to the freedom of speech and to the free expression of opinions for the purpose of ensuring public safety and order, and also for the purpose of protecting the environment, health and public morality, or the freedom and the rights of other people.

Respecting the right to the freedom of speech and to the free expression of opinions constitutes a reflection of acknowledging human rights by the state. It lays the foundations of a democratic country. At the same time, the said right allows every human being for self-realisation. However, not all countries in the world abide by this rule. Also, not all citizens find the model of a democratic country appealing, which is why abuse ensues, threatening religious, national and personal security.

Keywords: international law, every human being, freedom of conscience, right to the freedom of thought, human rights, restrictions of the right

STRESZCZENIE

Wolność przejawia się w myśleniu, wypowiedzaniu się, w czynach i zachowaniu. Prawo do wolności słowa i swobodnego wyrażania opinii znalazło swoje miejsce w katalogu praw należnych każdemu człowiekowi. Prawo to gwarantują dokumenty międzynarodowe o zasięgu uniwersalnym, jak i regionalnym, a także konstytucje państw, czego przykładem jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Wspomniane dokumenty również wprowadzają ograniczenia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii w celu zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób.

Poszanowanie prawa do wolności słowa, wypowiedzi i swobodnego wyrażania opinii stanowi przejaw respektowania przez państwo praw człowieka. Stanowi fundament państwa demokratycznego. Dla każdego człowieka zaś wspomniane prawo jest sposobem na samorealizację. Jednak nie wszystkie państwa na świecie przestrzegają tej zasady. Również nie wszystkim obywatelom odpowiada model państwa demokratycznego. Dlatego pojawiają się nadużycia, które realnie zagrażają bezpieczeństwu religijnemu, narodowemu i osobistemu.

Słowa kluczowe: *prawo międzynarodowe, każdy człowiek, wolność sumienia, prawo do wolności myśli, prawa człowieka, ograniczenia prawa*

WPROWADZENIE

Do podstawowych praw w państwach demokratycznych należy prawo do wolności sumienia, myśli, słowa i swobodnego wyrażania opinii. Prawo do wolności wypowiedzi gwarantuje wolność wyrażania swoich poglądów za pomocą wszelkich dostępnych środków ich uzewnętrzniania.

Określenie siebie oznacza możliwość przyjęcia dowolnej koncepcji świata, celu życia oraz systemu wartości. To zaś ma wpływ na sposób postępowania danej osoby. Przyjęcie określonego światopoglądu, systemu wartości, wizji świata i człowieka może niekiedy stać się niebezpieczne. Wówczas pojawia się zagrożenie nie tylko dla przyjmującego, ale – co najgorsze – dla społeczeństwa. Taka sytuacja sprawia, że konieczne jest wprowadzenie ograniczeń w korzystaniu z prawa do wolności. Jednak nie stanowi to naruszenia zasady demokratycznego państwa prawa, lecz sprawia, że jest w nim niezbędne w celu zabezpieczenia państwa i obywateli przed nadużyciami i działaniami mogącym zagrazić bezpieczeństwu religijnemu, narodowemu i osobistemu. Kolejność zagrożeń bezpieczeństwa wskazana w tytule nie jest przypadkowa. W czasach współczesnych zauważa się tendencje ośmieszania osób religijnych, bezczeszczenia symboli religijnych, obrażania uczuć

religijnych na skutek nadużywania prawa do wolności słowa i swobodnego wyrażania opinii. W sytuacji nieszanowania wolności i praw innych osób mogą pojawiać się akty odwetu, a wraz z nimi tragiczne następstwa. Wówczas wskutek naruszenia bezpieczeństwa religijnego może zostać naruszone bezpieczeństwo narodowe bądź osobiste. Osoby, których uczucia religijne zostaną w jakiś sposób obrażone, mogą zostać sprowokowane do aktów terroru. Czy demokracja polega na tym, że wszystko wolno? Czy korzystając ze swoich praw, można naruszać prawa innych? Czy religia, szczególnie chrześcijańska, musi być przedmiotem drwin? Nie każda religia odwołuje się do przebaczenia i miłosierdzia, tak jak chrześcijaństwo. Dlatego za wszelkie akty zniewagi wielokrotnie brany jest odwet, często krwawy.

PODSTAWOWE POJĘCIA

Prawo – ogół przepisów, norm prawnych regulujących stosunki między ludźmi danej społeczności, określających zasady ich postępowania lub zawierających zakazy, których naruszenie zagrożone jest karą (Słownik, 1979, s. 912). Terminu „prawo” używa się w znaczeniu uprawnienia, czyli przysługującej określonej podmiotowi możliwości zachowania się wywołującego skutki prawne (prawo do czegoś), przy czym zachowanie takie nie jest obowiązkiem podmiotu (Encyklopedia, 1999, s. 558).

Nadużyć – użyć czegoś w nadmiernych ilościach, ponad miarę, nieumiarkowanie; wykorzystać coś w niewłaściwy sposób, użyć czegoś niewłaściwie. Nadużycie – czyn niezgodny z prawem, zwłaszcza przestępstwo finansowe, sprzeniewierzenie, malwersacja. Nadużycie prawa – działanie osoby, które formalnie mieści się w zakresie dozwolonym przez normę prawną, ale jest sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa lub zasadami współżycia społecznego (Słownik, 1979, s. 253).

Wolność – możliwość podejmowania decyzji zgodnie z własną wolą, nieskrępowanego działania, uwarunkowana ogółem czynników społeczno-moralnych; niezależność osobista, swoboda; całość warunków, stosunków poza więzieniem, zamknięciem (w przeciwieństwie do aresztowania, przymusowego odosobnienia kogoś, zamknięcia). Prawa obywateli wyznaczone przez dobro powszechne, interes narodowy i porządek prawny. Z ogólnej wolności wynikają tak zwane wolności obywatelskie sformułowane przez konstytucję i ustawodawstwo. Jest to zobowiązanie władzy państwowej do nieingerowania w określone sfery życia osobistego i publicznego obywateli

(Słownik, 1981, s. 748). Wolność to możliwość podejmowania decyzji i działania zgodnie ze swoim wyborem. Istnieje zależność pomiędzy wiedzą a wolnością. Polega to na tym, że posiadając większą wiedzę o tym, co jest możliwe, powiększa się horyzonty wolności. Możliwość wyboru jest uwarunkowana cechami wybierającego, sytuacją, w jakiej znajduje się, systemem wartości, które uznaje i szanuje, a także właściwie ukształtowanym sumieniem.

PRAWO DO WOLNOŚCI SUMIENIA

Z pojęciem wolności szeroko pojętej wiąże się pojęcie wolności religijnej związanej ze światopoglądem człowieka. Przez wolność religijną najogólniej można rozumieć „uprawnienie woli osoby ludzkiej, nieograniczonej żadnym przymusem, do samookreślenia (...) w sprawach religijnych, w ramach celów religijnych i według norm prawno-religijnych” (Misztal, 1996, s. 44).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku stanowi: „Każda osoba ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii” (art. 18, Powszechna). Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku powtarza zapis Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z małymi różnicami: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania” (art. 18 ust. 1, Międzynarodowy). Identyfikacyjny zapis w art. 9 zamieszcza Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku. Wolność religijna jest określana współcześnie jako wolność sumienia i wyznania bądź religii. Jednak czytając dokumenty międzynarodowe czy konstytucje, można natrafić na różnorodność nazw i terminów, np. wolność wierzeń, wolność kultu, wolność myśli, przekonań czy opinii.

Przez prawo do wolności sumienia rozumie się uprawnienia człowieka do swobodnego wyboru, kształtowania i zmiany poglądów oraz przekonań dotyczących spraw religii bądź światopoglądu (Pietrzak, 1999, s. 20). Chodzi o wolność niczym nieograniczoną zewnątrz – ani fizycznie, ani prawnie. Zatem będzie to wolność człowieka w zakresie wewnętrznym, niemożliwym do skutecznego uregulowania za pomocą norm prawnych. Istota wolności sumienia polega na możliwości swobodnego wyboru światopoglądu zarówno religijnego, jak i areligijnego. Natomiast w sferę normowaną przez prawo wchodzi jedynie akty zewnętrzne, podejmowane w celu zamknięcia obranego zespołu przekonań (Mezglewski i in., 2008, s. 65).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku stanowi: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii” (art. 53 ust. 1, Konstytucja). Gwa-

rantowana konstytucyjnie wolność sumienia oznacza swobodę określenia siebie w sprawach religijnych. Możliwość samookreślenia oznacza swobodę przyjęcia dowolnej koncepcji świata, celu życia człowieka oraz systemu wartości. W tym sensie jest to wolność pozostająca poza zakresem oddziaływania ustawodawcy, ponieważ poglądy, które nie są uzewnętrznione, nie mogą być normowane za pomocą przepisów prawnych. Możliwość samookreślenia ma zwykle swój wyraz zewnętrzny, stając się tym samym przedmiotem unormowań. Zaakceptowanie określonego światopoglądu religijnego zazwyczaj wiąże się z przystąpieniem do wspólnoty religijnej, w ramach której jest on przyjmowany (Mezglewski i in., 2008, s. 83). Natomiast akceptacja określonego systemu wartości, wizji świata i wizji człowieka może znaleźć odzwierciedlenie w wyborze określonego sposobu życia, a co za tym idzie, określonego sposobu postępowania. Decyzje w zakresie wewnętrznym, podjęte „w sumieniu”, znajdują odzwierciedlenie w postępowaniu, czyli dokonują się na forum zewnętrznym.

Przyjęcie określonego światopoglądu, systemu wartości, wizji świata i człowieka może niekiedy stać się niebezpieczne. Zarówno dla przyjmującego, jak i społeczeństwa. Wręcz może stanowić zagrożenie. Problem pojawia się w źle ukształtowanym sumieniu, jak i w sposobie kształtowania danej osobowości. Problem również stanowią osoby wpływające na daną osobę i kształtujące jej osobowość. Chodzi o kształtowanie sumienia przez jakichś nauczycieli, moderatorów, którzy mają źle uformowane sumienie, a co za tym idzie zachwianą hierarchię wartości, wypaczoną wizję świata i człowieka. Tworzenie przez takie osoby pewnej ideologii i zaszczepianie jej w innych może okazać się tragiczne w skutkach.

Nakazy sumienia, według których postępuje człowiek i które są inspiracją do jego działania, kształtują się nie tylko pod wpływem idei i doktryn religijnych. We współczesnym świecie dostrzega się coraz silniejszy wpływ idei areligijnych i ateistycznych na rozwój myśli człowieka.

PRAWO DO WOLNOŚCI MYŚLI I SŁOWA

Prawo do wolności przejawia się w myśleniu, wypowiedaniu się, w czynach i zachowaniu. Myślenie, świadomość są niedostępne dla kontroli z zewnątrz. Jedyłą uprawnioną instancją kontrolującą jest sam człowiek – autor tego typu wytworu. W tym obszarze człowiek ma swobodę nieograniczoną.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi: „Każda osoba ma prawo do wolności myśli (...)” (art. 18, Powszechna). Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych powtarza zapis Powszechnej Deklaracji: „Każdy ma prawo do wolności myśli (...)” (art. 18 ust. 1, Międzynarodowy). W identyczny sposób stanowi Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności: „Każdy ma prawo do wolności myśli (...)” (art. 9, Konwencja).

Przez wolność myśli należy rozumieć wolność intelektualną, gromadzenia wiedzy i swobodę poszukiwania wyrazu własnej osobowości. Wolność myśli jest prawem do zastanawiania się nad słusznością wydarzeń, zjawisk, zapatrywań, a także do ich ujawniania bądź przemilczania. Myśl oznacza wykorzystywanie potencjału ludzkiego rozumu. Jest czynnością umysłu poza kontrolą społeczną. Prawo do wolności myśli jest zatem prawem absolutnym (Warchałowski, 2004, s. 81).

Słowo – wypowiedzianie się ustne lub pisemne; mowa, język (Słownik, 1981, s. 258). Wolność słowa jest to prawo obywatela do swobodnego wypowiedziania swoich myśli w słowie i piśmie (Słownik, 1981, s. 748). Z definicji tej wynika, jakoby wolność słowa wchodziła w zakres praw obywatelskich. Jednak jest to złudne, ponieważ jest to zakres praw człowieka. Podobnie dzieje się z prawem do głoszenia swoich poglądów i opinii. Również jest to prawo wchodzące w zakres praw człowieka, a nie praw obywatelskich nadanych przez jakąkolwiek władzę. Prawo do publicznego wyrażania własnego zdania oraz poglądów, a także jego poszanowania przez innych współcześnie jest uznawane jako standard norm cywilizacyjnych. Chociaż często nakładane są na nie pewne ograniczenia, np. w sprawach publicznego obrażania innych osób¹.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi: „Każda jednostka ma prawo do wolności poglądów i wypowiedzi; prawo to obejmuje nieskrępowaną wolność posiadania poglądów oraz poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei, wszelkimi środkami i bez względu na granice” (art. 19, Powszechna). Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych powtarza zapis Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w bardziej konkretnej formie: „Każdy ma prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów” (art. 19 ust. 1, Międzynarodowy). Wzoru-

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wolno%C5%9B%C4%87_s%C5%82owa [data dostępu: 12.10.2016].

jąc się na dokumentach międzynarodowych, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi: „Každemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji” (art. 54 ust. 1, Konstytucja). Zagwarantowana przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania ma szerokie znaczenie.

Wolność wypowiedzi gwarantuje wolność wyrażania swoich poglądów za pomocą wszelkich dostępnych środków ich uzewnętrzniania. Do takich środków można zaliczyć np.: gesty, dzieła sztuki, prasę, plakaty, telewizję, radio, Internet, koncerty, wystawy, odczyty. Wolność słowa to również dostęp do istniejących krajowych i zagranicznych źródeł informacji. Wolność ta przejawia się także w wolności poszukiwania informacji. Poszanowanie prawa do wolności słowa, wypowiedzi stanowi przejaw respektowania praw człowieka przez państwo. Dla każdego człowieka jest sposobem na samo-realizację. Wolność wypowiedzi stanowi fundament państwa demokratycznego. Niestety, nie wszystkie państwa na świecie przestrzegają tej zasady. Niektóre z tych państw nawet określają siebie mianem państwa demokratycznego. Jednak praktyka pokazuje, że nie potrafią zaakceptować krytyki, która jest przecież przejawem wolności i prawem każdego człowieka, także obywatela, do swobodnego wypowiadania swoich poglądów.

PRAWO DO SWOBODNEGO WYRAŻANIA OPINII

Opinia – mniemanie, sąd, przekonanie, pogląd (Słownik, 1979, s. 527). Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w art. 19 ust. 2 stanowi: „Každy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru” (art. 19 ust. 2, Międzynarodowy). Na temat wyrażania opinii wypowiada się również Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. W art. 10 ust. 1 stanowi: „Každy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych” (art. 10 ust. 1, Konwencja).

Każdy człowiek bez żadnego wyjątku ma prawo do swobodnego wyrażania opinii i może z niego korzystać. Gwarantują to dokumenty międzynarodowe zarówno o zasięgu uniwersalnym, jak i regionalnym. Prawo to obejmuje poglądy, które mogą mieć subiektywny charakter. Wyrażają one spostrzeżenia, oceny, własne przeżycia i przemyślenia. To prawo każdego człowieka nie jest ograniczone granicami państwowymi. Nie dotyczy jednego czy własnego kraju, ale gdziekolwiek człowiek znajdzie się na świecie, jest podmiotem prawa do swobodnego wyrażania opinii. Dowolna również jest forma uzewnętrzniania swoich opinii, może mieć formę np. ustną, pisemną, drukowaną, gestów czy dzieła sztuki. Omawiane prawo ma ścisły związek z wolnością słowa, czyli ze swobodnym wyrażaniem, otrzymywaniem i przekazywaniem informacji. Wolność wyrażania opinii ma również ścisły związek z prawem do wolności sumienia i religii. Jest to jedno z najcenniejszych praw człowieka o charakterze osobistym, społecznym i politycznym. Stanowi wartość osobistą dla każdego człowieka, ponieważ jest sposobem jego samorealizacji i samookreślenia. Stanowi wartość społeczną, ponieważ jest sposobem wyrażania własnej opinii, jak i poznawania jej przez innych. Stanowi wartość polityczną, ponieważ służy wyrażaniu poglądów politycznych i procesowi przemian w funkcjonowaniu państwa.

Prawo do wolności wyrażania opinii dotyczy poglądów i informacji, które są przychylnie odbiorcom. Zarówno sprawującym jakąkolwiek władzę, osobom ze świata polityki, jak i prywatnym osobom. Jednak prawo to obejmuje również swobodę wyrażania opinii nieprzychylnych, niepocholebnych, drażniących, nacechowanych krytyką. Wolność wyrażania opinii służy osiągnięciu dobra, właściwych rozwiązań w życiu poszczególnych osób i całych społeczeństw. Prawo do swobodnego wyrażania opinii jest jednym z zasadniczych składników demokracji. Jego respektowanie zaś przez władzę stanowi przejaw poszanowania demokracji w danym państwie.

GRANICE PRAWA DO WOLNOŚCI SŁOWA I WYRAŻANIA OPINII

Granice prawa do wolności słowa i wyrażania opinii w pierwszej kolejności ustala osoba korzystająca z tej wolności. Decyduje o tym poczucie odpowiedzialności, realizacja swoich celów, dobra opinia, pozytywny wizerunek, a także poczucie bezpieczeństwa. Z poczuciem odpowiedzialności za wypowiedzane słowo i wyrażaną opinią bywa bardzo różnie. W zależności

od kryterium, jakie stosuje dana osoba. Zatem granice tego prawa są różnie określone, a niekiedy w ogóle nie są brane pod uwagę. Istnieją również pewne społeczne granice wyznaczane np. przez rodzinę, szkołę, środowisko, miejsce pracy, organizacje społeczne, Kościół. Jednak największe znaczenie mają granice określone przez państwo (Łopatka, 1993, s. 22).

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, proklamując między innymi prawo do wolności wyrażania opinii, stanowi zarazem, że „Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój jego osobowości” (art. 29 ust. 1, Powszechna). Jednak Powszechna Deklaracja nie wymienia tych obowiązków wobec społeczeństwa. Stanowi zaś o ograniczeniach. „W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa” (art. 29 ust. 2, Powszechna). W ten sposób został po raz pierwszy stworzony uniwersalny standard dopuszczalnych przez państwo ograniczeń wyrażania opinii.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w bardziej konkretnej formie stanowi o granicach prawa do wolności wyrażania opinii: „2. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru.

3. Realizacja praw przewidzianych w ustępie 2 niniejszego artykułu pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu:
 - a) poszanowania praw i dobrego imienia innych;
 - b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej” (art. 19, Międzynarodowy).

Przepisy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych mają moc wiążącą dla państw – stron tego dokumentu. Przypominają, że korzystanie z wolności pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną od-

powiedzialność. Określa dopuszczalne granice wolności wyrażania opinii. Powinny one być wyraźnie przewidziane przez prawo i konieczne w celu: poszanowania praw i dobrego imienia innych; ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej. Niedopuszczalne zatem są ograniczenia w innych celach niż te przewidziane przez prawo.

Na temat prawa do wolności wyrażania opinii i jego granic wypowiada się również Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. W art. 10 gwarantuje to prawo, jak również wprowadza ograniczenia.

- „1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niższy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym.
2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej” (art. 10, Konwencja).

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności nie posługuje się wzorem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i nie zamieszcza ogólnej klauzuli ograniczającej. Ograniczenia praw i wolności gwarantowanych Konwencją dokonują się na podstawie klauzul szczegółowych. Jest ona bardziej restrykcyjna niż Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych wobec prawa do wolności wyrażania opinii.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku nie stanowi o granicach prawa do wolności wyrażania opinii. Jedynie zamieszcza ogólną klauzulę ograniczającą:

- „2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw” (art. 31, Konstytucja).

Konstytucja odwołuje się do liberalnej koncepcji wolności, zgodnie z którą granicą wolności jednostki jest jednakowa wolność innych osób. Z tego wynika obowiązek każdego człowieka do poszanowania wolności i praw innych osób. Jest rzeczą oczywistą, że prawa, a szczególnie wolności, nie mogą być nieograniczone. Dlatego konieczne jest wyznaczenie granic. W celu niedoprowadzenia do naruszenia art. 31 ust. 2 wspomnianego dokumentu, aby zastosować ograniczenie wolności i prawa, należy łącznie spełnić określone warunki:

1. Ograniczenia wprowadza ustawa.
2. Ograniczenia są konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób.

Konieczność wprowadzenia ograniczeń z powodu wymienionych przyczyn nie narusza zasady demokratycznego państwa prawa, lecz sprawia, że jest w nim konieczne. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw. Wprowadzenie ograniczeń powinno pozostawać w proporcji do ciężarów i niedogodności, które z tych ograniczeń wynikają dla społeczeństwa (Winczorek, 2008, s. 84).

KONSEKWENCJE NADUŻYCIA PRAWA DO WOLNOŚCI SŁOWA I WYRAŻANIA OPINII

Słowo jest nośnikiem informacji, prawdy, ale i kłamstwa. Może służyć wychowaniu, ale też demoralizacji. Słowo jest środkiem porozumiewania się, jak również konfliktu, manipulacji, agresji, oporu, nakłaniania do popełnienia przestępstwa, a także przestępstwa. Ograniczenia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii prowadzą do narastania napięć społecznych, a niekiedy do wybuchu społecznego niezadowolenia i destrukcji. Jednak jak każda wolność człowieka – jest i musi być ograniczona. Konieczne staje się

wyznaczenie granicy pomiędzy używaniem a nadużywaniem. W przeciwnym razie może pojawić się zagrożenie bezpieczeństwa zarówno dla samego zainteresowanego, jak i społeczeństwa. Przykładów nadużycia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii jest wiele. Niektóre przypadki przekroczenia granic prawa do wolności słowa i wyrażania opinii wywołały zagrożenie dla bezpieczeństwa religijnego, bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwa osobistego, czy wręcz spowodowały tragedie wielu osób i społeczeństw.

W 2013 roku Islamskie Państwo w Iraku i Lewancie wypowiedziało Przymierze Umara z VII wieku, które regulowało wspólne życie chrześcijan i muzułmanów w Syrii. Przystąpiono wówczas do wojny z chrześcijanami, porywając i zabijając ich oraz profanując krzyże i świątynie². Podczas wojny domowej radykalni islamiści skupieni wokół Islamskiego Państwa w Iraku i Lewancie oraz Islamskiego Frontu Syryjskiego dokonywali czystek etnicznych na chrześcijanach, alawitach, szyitach, Kurdach, a także umiarkowanych sunnitach. Spirala przemocy w ich wykonaniu rozpoczęła się masakrą chrześcijan w Ad-Duwajr 27 maja 2013 roku, kiedy to wymordowano niemal wszystkich mieszkańców wsi³.

W Syrii pochodzący z Jordanii salaficki szejik Yasir al-Ajlawni wydał muzułmańskiemu bojownikom pozwolenie na gwałcenie chrześcijanek, gdyż nie jest to sprzeczne z islamem (Kłos, 2013, s. 9). Innym przejawem nadużycia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii przez przywódców duchowych jest skutecznianie propagandy wśród społeczności muzułmańskich żyjących szczególnie w Europie Zachodniej do podjęcia „świętej wojny” „domowymi sposobami”, skierowanej do zachodnich społeczeństw i rządów. W czerwcu 2014 roku kalif Ibrahim wystosował apel – „szerzcie dżihad (...) i zabijajcie niewiernych, gdziekolwiek jesteście i w jakikolwiek sposób możecie” (Otłowski, 2015, nr 5, s. 84).

We współczesnym świecie nie tylko bezpieczeństwo religijne jest zagrożone, również narodowe. Istnieje realne zagrożenie nie tylko dla bezpieczeństwa religijnego mniejszości religijnych Bliskiego Wschodu, także dla społeczności europejskiej, wśród której znajdują się też obywatele Polski.

Dnia 7 stycznia 2015 roku dwaj francuscy muzułmanie pochodzenia algierskiego wdarli się do redakcji satyrycznego tygodnika „Charlie Hebdo”

² https://pl.wikipedia.org/wiki/Pa%C5%84stwo_Islamskie [data dostępu: 28.10.2016].

³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Pa%C5%84stwo_Islamskie [data dostępu: 28.10.2016].

w Paryżu znanego z częstego publikowania wulgarnych karykatur, wyszydzenia symboli religijnych chrześcijaństwa, judaizmu i islamu. Zabili 12 osób (w tym 9 osób pracujących w redakcji, głównie dziennikarzy i rysowników, oraz 2 policjantów) i ranili 11 osób. Atak był następstwem nadużywania prawa do wolności słowa i wyrażania opinii przez redakcję gazety. „Charlie Hebdo” znajdował się na celowniku islamskich ekstremistów od lutego 2006 roku, kiedy to przedrukował karykatury Mahometa z duńskiego dziennika „Jyllands-Posten” uzupełnione o własne, nowe karykatury islamskiego proroka. Mimo że w 2011 roku siedziba doszczętnie spłonęła, a dyrektor wydawnictwa Charb wielokrotnie otrzymywał pogróżki i musiał korzystać z policyjnej ochrony, tygodnik nie rezygnował z kontrowersyjnych publikacji⁴.

Kolejnym następstwem nadużywania prawa do wolności słowa i wyrażania opinii przez redakcję gazety „Charlie Hebdo” były protesty w Nigerze. Podczas dwudniowych (18–19 stycznia 2015 roku) antychrześcijańskich i antyfrancuskich zamieszek spłonęło 45 kościołów, 10 osób zginęło, a ponad 300 chrześcijan znalazło się pod ochroną wojska⁵.

W Pakistanie zaś palono francuskie flagi. Protesty odbyły się także w Afganistanie, a prezydent tego kraju, Aszraf Ghani, potępił publikowanie karykatur Mahometa. Saudyjska Organizacja Współpracy Islamskiej zapowiedziała złożenie pozwu przeciw „Charlie Hebdo”⁶.

„Charlie Hebdo” publikował karykatury nie tylko Mahometa, także duchownych i symboli innych religii.

Za obrażanie uczuć innych ludzi skrytykował francuską gazetę papież Franciszek. Powiedział on: „Każda religia ma swoją godność. Nie można prowokować i obrażać wiary innych osób albo robić sobie żartów z religii”⁷.

Przywódcy Państwa Islamskiego i talibowie utożsamiają Zachód z chrześcijanami. Wszyscy biali Europejczycy i Amerykanie w ich optyce są chrześcijanami, którzy prowadzą krucjatę w innej formie niż dawniej. Wierzą,

⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Charlie_Hebdo [data dostępu: 01.11.2016].

⁵ <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1355951,Manifestacje-przeciwko-karykaturom-Mahometa-W-stolicy-Nigru-spalono-w-weekend-45-kosciolow> [data dostępu: 01.11.2016].

⁶ <http://www.tvp.info/18498848/plona-koscioly-i-francuskie-flagi-swiat-islam-u-protestuje-przeciwko-charlie-hebdo> [data dostępu: 01.11.2016].

⁷ <http://www.tvp.info/18498848/plona-koscioly-i-francuskie-flagi-swiat-islam-u-protestuje-przeciwko-charlie-hebdo> [data dostępu: 01.11.2016].

że Zachód – to znaczy chrześcijanie – chce dominacji i poniżenia muzułmanów. Podają przykład Iraku i Afganistanu. Wojska NATO w ich opinii to „krzyżowcy”. Szkoły koraniczne przekonują młodych chłopców, że Allah wzywa ich do prowadzenia świętej wojny. Młodzi ludzie są nauczani, że jeśli zginą w walce z niewiernymi, natychmiast pójdą do nieba. Są przekonani, że Zachód wcześniej czy później ich zaatakuje. Dlatego nie mogą siedzieć bezczynnie. Im nie podoba się obecny quasi-demokratyczny system. Atakują szkoły, kościoły i inne obiekty, które w jakikolwiek sposób nawiązują do tradycji zachodniej. Agresja islamistów kieruje się ku rządům demokratycznym. Według nich „demokracja” to najgorsza z możliwych form rządów, gdyż oparta jest na woli narodu, a nie woli Boga – Allaha⁸.

Papież Franciszek 16 marca 2015 roku potępił zamachy na dwa kościoły w chrześcijańskiej dzielnicy Lahore w Pakistanie. W ich wyniku zginęło 14 osób, a 78 zostało rannych. Wcześniej, w grudniu, talibowie dokonali masakry w jednej ze szkół publicznych w Peszawarze, do której uczęszczały dzieci oficerów pakistańskich. Siedmiu napastników weszło do szkoły publicznej i otworzyło ogień, zabijając 145 osób, w tym 132 uczniów w wieku od 8 do 18 lat. Talibowie przyznali się do wszystkich zamachów. Do szkół zaś trafiło ostrzeżenie kierowane do „apostatów” i „dyplomatów krzyżowców”. Talibowie zagrozili atakami na wszystkie szkoły w całym Pakistanie, na misje chrześcijańskie i wszelkie instytucje związane z zachodnim systemem edukacji⁹.

Granice prawa do wolności słowa i swobodnego wyrażania opinii są nęgninnie łamane. Nadużycie prawa do wspomnianej wolności przybiera różne formy. Przykładem nadużycia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii w Polsce, na szczęście niezwiązanym z przelewem krwi, był przypadek piosenkarki Doroty Rabczewskiej. W wywiadzie prasowym w 2009 roku opowiadała między innymi, że „bardziej wierzy w dinozaury niż w Biblię”, bo – jej zdaniem – „ciężko wierzyć w coś, co spisał jakiś napruty winem i palący jakieś zioła”. Kodeks karny stanowi, że kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności do 2 lat więzienia. Konsekwen-

⁸ <http://www.pch24.pl/pakistanski-arcybiskup--wykreowani-przez-zachod-talibowie-pro-wadza-swieta-wojne-z-krzyzowcami,34966,i.html> [data dostępu: 27.10.2016].

⁹ <http://www.pch24.pl/pakistanski-arcybiskup--wykreowani-przez-zachod-talibowie-pro-wadza-swieta-wojne-z-krzyzowcami,34966,i.html> [data dostępu: 27.10.2016].

cją nadużycia wspomnianego prawa było 5 tysięcy złotych grzywny, które musiała zapłacić, za obrazę uczuć religijnych¹⁰.

Nadużywanie prawa do wolności słowa i wyrażania opinii także godzi w bezpieczeństwo osobiste. Prawie codziennie media informują o pogroźkach, zastraszaniu, zwalnianiu z miejsc pracy, pobiciach wskutek korzystania z prawa do wolności słowa i wyrażania opinii, jak również z nadużywania tego prawa. O wielu zaś przypadkach zagrożenia bezpieczeństwa osobistego opinia publiczna nie dowiaduje się, ponieważ rozgrywa się to skrycie.

PODSUMOWANIE

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych stanowi: „Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru” (art. 19 ust. 2, Międzynarodowy). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zaś precyzuje: „Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje” (art. 31 ust. 2, Konstytucja).

Wolność słowa i wyrażania opinii jest prawem przysługującym każdemu człowiekowi. Dlatego że jest prawem przysługującym każdemu człowiekowi, musi posiadać granice. Są one konieczne w państwie prawa, ponieważ niewłaściwe korzystanie z wolności jednego człowieka może naruszyć prawa innego człowieka. Ograniczenia pomniejszają sferę wolności, zatem muszą być ściśle sprecyzowane. Wymagane jest, aby były to takie ograniczenia, które wynikać będą z przepisów prawa (Łopatka, 1995, s. 43). Ustawodawca nie może więc dowolnie ustanawiać ograniczeń wolności. Dzięki temu podmioty uprawnione w zakresie korzystania z wolności słowa i wyrażania opinii zaznajomione są wcześniej z możliwościami i warunkami ograniczenia. Państwo powinno powiązać kryterium, jakim jest „przewidziane przez prawo”, z jedną z podstaw ograniczających, którą może stanowić: bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie lub moralność publiczna albo prawa i wolności innych osób, tzn. uzasadnić wprowadzone ograniczenie ochroną interesów zbiorowych.

¹⁰ <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/628468,Doda-prawomocnie-skazana-za-obrazę-uczuc-religijnych> [data dostępu: 28.10.2016].

Interesującym przykładem nadużycia prawa do wolności słowa i wyrażania opinii jest przypadek Adama Darskiego „Nergala” w sprawie obrazy uczuć religijnych. W czasie jednego ze swoich koncertów podarł Biblię, kartki rzucił w publiczność i wypowiedział obraźliwe słowa godzące w uczucia religijne chrześcijan. Sąd Najwyższy w 2015 roku w Warszawie orzekł, że nie obraził on uczuć religijnych. Sąd bezzasadną nazwał kasację prokuratora i oskarżyciela posiłkowego. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej mówi wprost: „Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych (...)” (art. 31 ust. 2, Konstytucja). Darski nie poniósł konsekwencji swego czynu. Jednak nie można mówić, że nie obraził uczuć religijnych. Ustawa zasadnicza stanowi o obowiązku szanowania wolności i prawa innych, a granica została przekroczona. Dowodem tego były protesty osób, których uczucia religijne zostały dotknięte oraz pojawił się pozew do sądu. Gdyby ten przypadek dotyczył świętej księgi islamu – Koranu, wyczyn Darskiego nie byłby wybaczony. Podobnie jak obraza uczuć religijnych muzułmanów dokonana przez redakcję gazety „Charlie Hebdo”. Zachowania godzące w sferę uczuć religijnych są naruszeniem zasad bezpieczeństwa religijnego. Również mogą wywołać zagrożenie narodowe, w wyniku którego ucierpiałyby wiele niewinnych osób. W przypadku samego Darskiego zaś mogłyby być złamane zasady bezpieczeństwa osobistego.

Uczucia religijne są delikatną sferą w człowieku. Łatwo je urazić. Wskutek tego bezpieczeństwo religijne osób-wyznawców danej religii może zostać naruszone. Jednak konsekwencje związane z nadużyciem prawa do wolności słowa i wyrażania opinii mogą wywołać także zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Przejawy czyjegoś braku kultury, szacunku, buty i arogancji mogą odczuć niewinni ludzie. Stając się ofiarami jakiegoś aktu zemsty nawet na masową skalę.

Bibliografia

- Encyklopedia prawa (1999). U. Kalina-Prasznic (red.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Kłós A. (2013). *Fatwa zachęcająca do gwałtów na chrześcijankach*, [w:] „Niedziela. Tygodnik Katolicki”, nr 16, s. 9.
- Łopatka A. (1993). *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*. Wydawnictwo Scholar, Warszawa.

- Łopatka A. (1995). *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*. Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisz P. (2008). *Prawo wyznaniowe*. Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
- Misztal H. (1996). *Polskie prawo wyznaniowe*, t. I: *Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Otłowski T. (2015). *Płomień świętej wojny*, [w:] „Polska Zbrojna”, nr 5 (829), s. 80–84.
- Pietrzak M. (1999). *Prawo wyznaniowe*. Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa.
- Słownik języka polskiego (1979). M. Szymczak (red.): t. II. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Słownik języka polskiego (1981). M. Szymczak (red.): tom III. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Warchałowski K. (2004). *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Winczorek P. (2008). *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Wydawnictwo Liber, Warszawa.

Źródła prawa

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Rzym, 4 XI 1950 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Nowy Jork, 16 XII 1966 (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Paryż, 10 XII 1948, [w:] *Prawa Człowieka, Dokumenty międzynarodowe*, B. Gronowska, T. Jasudowicz i C. Mika (red.), Wydawnictwo Comer, Toruń, 1996, s. 15–20.

Źródła internetowe

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Wolno%C5%9B%C4%87_s%C5%82owa [data dostępu: 12.10.2016].
- <http://www.pch24.pl/pakistanski-arcybiskup--wykreowani-przez-zachod-talibowie-prowadza-swieta-wojne-z-krzyzowcami,34966,i.html> [data dostępu: 27.10.2016].
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Pa%C5%84stwo_Islamskie [data dostępu: 28.10.2016].

<http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/628468,Doda-prawomocnie-skazana-za-obrazem-uczuc-religijnych> [data dostępu: 28.10.2016].

<http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/857312,sad-najwyzszy-adam-nergal-darski-nie-obrazil-uczuc-religijnych-co-zrobi-ryszard-nowak.html> [data dostępu: 28.10.2016].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Charlie_Hebdo [data dostępu: 01.11.2016].

<http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1355951,Manifestacje-przeciwko-karykaturom-Mahometa-W-stolicy-Nigru-spalono-w-weekend-45-kosciolow> [data dostępu: 01.11.2016].

<http://www.tvp.info/18498848/plona-koscioly-i-francuskie-flagi-swiat-islam-protestuje-przeciwko-charlie-hebdo> [data dostępu: 01.11.2016].

<http://www.tvp.info/18498848/plona-koscioly-i-francuskie-flagi-swiat-islam-protestuje-przeciwko-charlie-hebdo> [data dostępu: 01.11.2016].